

DOI: [10.32702/2307-2105-2022.1.80](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.80)

УДК 331

Л. Д. Водянка,

*к. е. н., доцент кафедри бізнесу та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID: 0000-0001-8153-2532*

А. В. Харовська

*дослідниця, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID: 0000-0003-0561-1268*

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ

L. Vodianka

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Business and Human Resource Management, Chernivtsi Yuriy Fedkovich National University.

A. Kharovska

Researcher, Chernivtsi Yuriy Fedkovich National University

INFLUENCE OF THE DIGITAL ECONOMY ON THE TRENDS OF THE MODERN LABOR MARKET

У статті розглядається актуальна проблема впливу цифрової економіки на природу та розвиток сучасного ринку праці. Виокремлено три групи підходів до трактування поняття «цифрова економіка» та окреслено основні теорії кожного підходу. Запропоновано синоніми до терміну «цифрова економіка», що застосовуються науковцями у сучасній світовій літературі. Виділено три групи наслідків, спричинених переходом суспільства до цифрової економіки та коротко їх охарактеризовано. Дано характеристику новій моделі зайнятості «Робота 4.0», виникнення якої обумовлено переходом до четвертої промислової революції «Індустрія 4.0». Виділено та детально проаналізовано тенденції сучасного ринку праці, спричинені стрімким розвитком економіки. Описано проблему автоматизації й роботизації та її наслідки, з якими вже зіштовхнулися як роботодавці, так і працівники й ситуація лише погіршуватиметься з часом, зокрема зростання рівня безробіття, відсутність висококваліфікованих спеціалістів, непристосованість освіти до швидких змін вимог ринку праці тощо. Хоча безперечно є й позитивні наслідки імплементації роботів у робочий процес та збільшення рівня автоматизації виробництва. Виокремлені нові форми нестандартної праці, що сформувалися в ХХ ст. під впливом активного розвитку інноваційних процесів та трансформації економіки. Обґрунтовано необхідність формування нових трудових відносин та трудової етики. Пояснено причину трансформації природи поняття «робоче місце» та активного впровадження дистанційної роботи в трудову діяльність. Коротко охарактеризовані сучасні ІТ-інструменти та інтернет-платформи, що використовуються на ринку сьогодні. Дано визначення термінам «цифровий ринок праці» та «цифрова зайнятість», які доцільно застосовувати в розрізі характеристики сучасного ринку праці та його подальших перспектив розвитку. Проаналізовано позитивний та негативний вплив пандемії COVID-19 на сучасний ринок праці, а також зміни до яких вона призвела. Зроблено висновок, що цифрові технології повністю змінюють буття індивіда як

господарюючого суб'єкта, переводячи економічну діяльність зі сфери матеріального у сферу віртуального. У ході проведеного дослідження показано, що цифрова економіка трансформує класичні відносини між роботодавцем та працівником, ставлення до праці, умови праці.

The article considers the current problem of the impact of the digital economy on nature and the development of the modern labor market. There are identified three groups of approaches to the interpretation of the concept of "digital economy" and outlined the main theories of each approach. Synonyms for the term "digital economy" used by scientists in modern world literature are proposed. There are three groups of consequences caused by society's transition to the digital economy, and they are briefly described. A description of the new employment model "Work 4.0", the emergence of which is due to the transition to the fourth industrial revolution "Industry 4.0". The tendencies of the modern labor market caused by the rapid development of the economy are singled out and analyzed in detail. The problem of automation and robotics and its consequences, which both employers and workers have already faced, are described, what is more, the situation will only worsen over time, including rising unemployment, lack of highly qualified specialists, maladaptation of education to rapid changes in the labor market requirements. Even though there are undoubtedly positive consequences of the robots' implementation in the work process and increase the level of production's automation. New forms of non-standard work, which formed under the influence of the active development of innovation processes and economic transformation in the twentieth century, are singled out. The necessity of the formation of new labor relations and labor ethics is substantiated. The reason "workplace" nature's transformation and the active introduction of telework in employment is explained. Modern IT tools and Internet platforms used in the market today are described briefly. The terms "digital labor market" and "digital employment" are defined and should be used in terms of the characteristics of the modern labor market and its prospects. The positive and negative impact of the COVID-19 pandemic on the modern labor market have been analyzed, as well as the changes it has led to. It is concluded that digital technologies change the individual's existence as a business entity, transferring economic activity from the material to the virtual. The study shows that the digital economy transforms the classic relationship between the employer and employee, attitude to work, working conditions.

Ключові слова: цифрова економіка; ринок праці; цифровізація; автоматизації; роботизація; цифровий ринок праці; цифрова зайнятість.

Keywords: digital economy; labor market; digitalization; automation; digital labor market; digital employment.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Поява нових тенденцій у веденні господарської діяльності, пов'язаних із широким розповсюдженням інтернету й використанням різних видів мобільних пристроїв, розвитком електронних і комп'ютерних технологій і, як наслідок, зростаючою ефективністю надання товарів і послуг, свідчить про перехід на новий рівень розвитку економіки. Саме таким новим вектором розвитку є перехід до цифрової економіки. Проте він зачіпає не лише безпосереднє виробництво та збут товарів і послуг, а й втручається вже і в трудову сферу, досить сильно трансформуючи її через формування попиту на нові форми й види зайнятості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Нині світовою науковою спільнотою опубліковано велику кількість різноманітних праць з вказаної теми та дотичних до неї питань. Проте кожна група науковців зосереджується на певному конкретному аспекті цієї предметної галузі. Зокрема, зарубіжні дослідники, такі як Буниц М. та Леві П. акцентують свою увагу на окремому розгляді ринку праці та зайнятості, а, наприклад, Кознов А. та Ашмаріна С. – на розкритті впливу сучасних тенденцій розвитку економіки на стан і тенденції цього ринку. Вітчизняні науковці, серед яких Азьмук Н., Вишновецька С., Новак І., Туль С. та інші, приділяють поглиблену увагу дослідженню впливу диджиталізації на ринок праці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – розкрити вплив цифрової економіки на сучасний ринок праці та виділити його основні тенденції на сьогодні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Незважаючи на високу актуальність та наявність великої кількості різноманітних досліджень в

даній галузі, серед сучасних науковців ще не сформувалося єдине чітке визначення поняття «цифрова економіка» та розуміння її сутності.

Виділяють три групи підходів до трактування сенсу цифрової економіки. Їх основна ідея та напрямки досліджень описані в таблиці 1.

Таблиця 1.
Підходи до трактування поняття «цифрової економіки»

	I група	II група	III група
Основна ідея	Акцентується увага на технічних змінах	Описується діяльнісний аспект поняття	Системно-відносницький підхід
Напрямки	<ul style="list-style-type: none"> ▪ трактування цифрової економіки як результату впливу сукупності революційних технологій, в тому числі інформаційно-комунікаційних; ▪ розгляд цифрової економіки як четвертої індустріальної революції; ▪ цифрова економіка – це переведення інформації в цифрову форму. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ цифрова економіка – поєднання різних видів діяльності в цифровому контексті; ▪ цифрова економіка – господарська діяльність, ядром якої є широке використання цифрових технологій; ▪ цифрова економіка – це вид економічної діяльності, заснованої на використанні великого об'єму даних в цифровому форматі, а також інформаційних технологій роботи з ними. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ розгляд цифрової економіки як системи відношень, що базуються на цифрових технологіях; ▪ цифрова економіка як система, в якій ядром виступає певний вид економіки, а іншими елементами є цифрові технології.

Джерело: складено автором на основі [6, ст. 29-31]

Узагальнюючи вищезгадані підходи, цифрову економіку можна розглядати як новий важливий етап в збільшенні продуктивності праці суб'єкта господарювання за допомогою цифрових технологій, що стають невід'ємною частиною процесу виробництва, збуту та споживання товарів і послуг. Або як перехід до нового типу ринкових відносин, що зачіпають всі галузі світового ринку, ядром якого є стрімкий ріст високих технологій, а взаємовідносини учасників господарського процесу будуються виключно на використанні передових інформаційних технологій.

Зважаючи на такі трактування терміну, науковці пропонують також такі назви як «інтернет економіка», «нова економіка» та «веб-економіка» в якості синонімів до терміну «цифрова економіка».

Перш ніж перейти до сучасних тенденцій ринку праці, варто розглянути основні наслідки цифровізації економіки, які вже трансформували модерну працю, зображені на рисунку 1.

Як вже було згадано раніше, розвиток цифрової економіки ознаменовує перехід до четвертої промислової революції, яка носить назву «Індустрія 4.0». Таким чином з'явилася нова модель праці й зайнятості під назвою «Робота 4.0» або «Праця 4.0». Вона найактивніше розвивається в країнах з передовою економікою, оскільки передбачає не тільки нові можливості, а й ризики.

Складовою моделі «Праця 4.0» є збільшення частки трудових функцій, які виконуються поза офісом. Компонентами цього феномену є виконання виробничих завдань, не виходячи з дому (телеробота); робота, що виконується в офісах клієнта (сервісні види праці); робота під час коротко- та/або довгострокових службових відряджень [5, ст. 144].

Станом на сьогодні наукові та офіційні видання різноманітних організацій виділяють такі тенденції ринку праці, спричинені стрімким розвитком цифрової економіки:

1. Технологічний прогрес, автоматизація і роботизація. Важливо зазначити, що настільки це є перевагою нової економіки, настільки ж і недоліком, адже поруч зі створенням великої кількості нових високо затребуваних професій, зникає значна частина робочих місць, особливо в секторі малокваліфікованої праці, які втратили свою значимість через впровадження інноваційних технологій. З деякими проблемами зіткнувся і сектор висококваліфікованої праці. Через стрімкий розвиток НТП збільшується попит на кваліфікованих співробітників, що володіють навиками та компетенціями, пов'язаними з вирішенням високотехнологічних задач, яких зараз на ринку праці небагато через низку причин, зокрема часткову невідповідність освіти швидко підлаштовуватися під сучасні реалії.

2. Поява нових форм нестандартної зайнятості, які набирають все більшу популярність серед молоді останні кілька років. До нових форм нестандартної праці, що з'явилися на початку XIX ст. відносяться: фріланс, телепраця, позикова праця (аутсорсинг, аутстафінг, лізинг персоналу).

3. Формування нових трудових відносин та трудової етики. Необхідність комбінувати працю людей, роботів та штучного інтелекту одночасно в одному робочому процесі вимагає розробки підходів для забезпечення ефективності та високої продуктивності «праці» кожної з трьох вищезгаданих категорій.

4. Трансформація сутності усталеного в суспільстві поняття «робоче місце». Через цифровізацію робочі місця втрачають свою прив'язаність до конкретного фізичного місця, стаючи мобільними. Тут йдеться не тільки про фрілансерів, а й про «стандартних» працівників, що переходять на віддалену роботу. Практика дистанційної роботи активно впроваджується і в Україні протягом останніх 5 років і позитивно сприймається працівниками. Саме тому щороку на ринку з'являється все більше нових ІТ-інструментів, призначених для контролю таких співробітників. Серед роботодавців найпопулярнішими сервісами є Asana, Slack та Bascamp,

які допомагають в управлінні проектами. Також часто використовуються VR застосунки та Sosoco, які дозволять «зібрати» працівників в одному віртуальному офісному приміщенні, де вони мають можливість інтерактивно взаємодіяти один з одним [5, ст. 146].

5. Зростання ролі інтерактивних платформ для реалізації онлайн-зайнятості. До найбільш затребуваних цифрових інструментів онлайн-зайнятості належать Uber, LYFT, TaskRabbit, UpWork та Amazon Mechanical Turk [5, ст. 146].

6. Формування нової структури доходу особи. Науковці прогнозують, що найближчим часом персональна інформація кожного, така як власні уподобання, інтереси, звички, структура споживання, інформація та знання будуть не лише цінністю в очах виробників, а й зовсім перетворяться на товар або валюту, змінюючи тим самим ринок праці й не тільки.

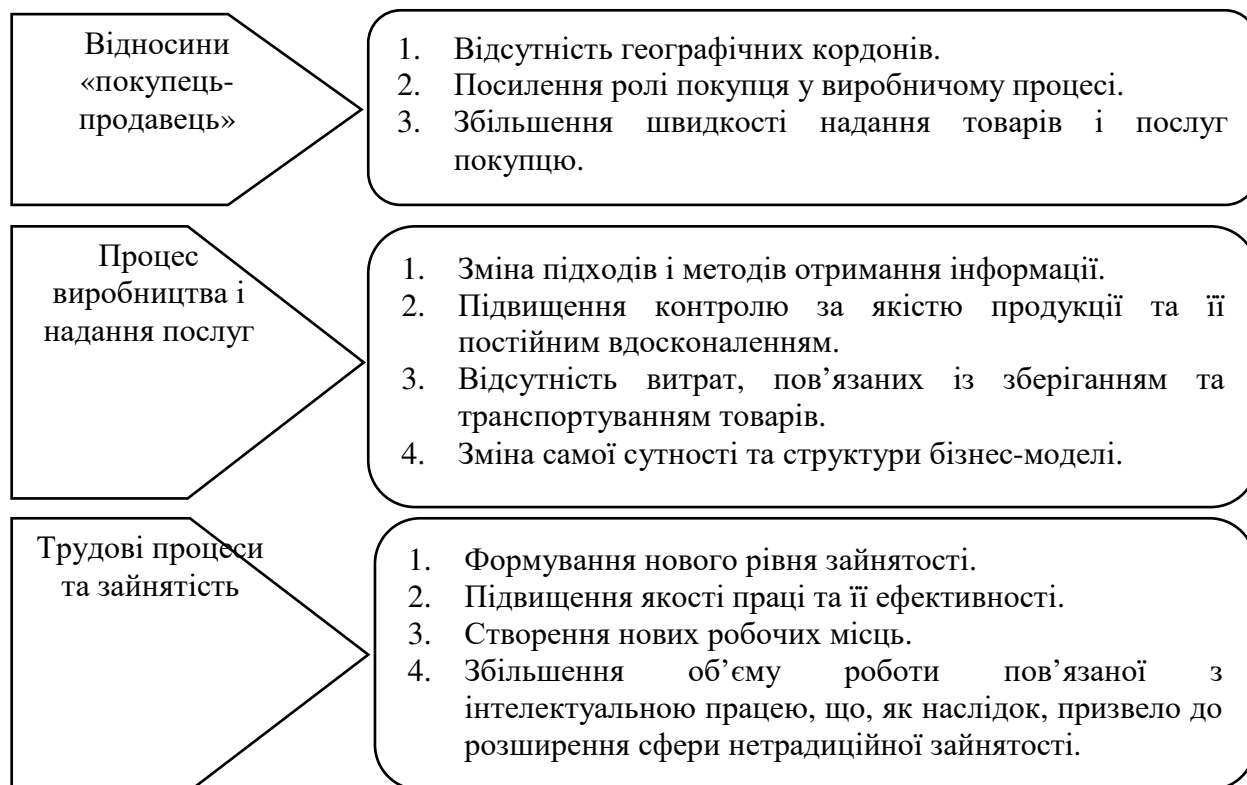


Рисунок 1. Основні наслідки веб-економіки

Джерело: складено автором на основі [6, ст. 31-33]

Серед інших тенденції ринку праці виділяють такі: активне використання хмарних технологій та хмарного обчислення, цифровізація особистого простору, перехід до гіг-економіки, розвиток нейротехнологій, біо- та нейроінтерфейсів, демографічні зрушення, стрімка урбанізація тощо.

Зважаючи на все вищесказане, науковці вважають доцільним виділяти окремо такі поняття як «цифровий ринок праці» та «цифрова зайнятість».

У доповіді «Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти» цифровий ринок праці визначають як специфічний сегмент глобального ринку праці, на якому формуються дистанційно попит і пропозиція на трудові цифрові послуги, при цьому взаємодія його суб'єктів відбувається винятково з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій. А цифрова зайнятість характеризується як корисна і доцільна діяльність економічно активного населення за допомогою використання інформаційно-комп'ютерних технологій, результатом якої є інформаційний продукт, а сама діяльність спрямована на задоволення суспільних і особистих потреб і є економічно вигідною як для працівників, так і для роботодавців [4, ст. 51].

Свої корективи, як позитивні, так і негативні, до ринку праці внесла і пандемія COVID-19. В аналітичній записці МОП відзначається, що криза викликана пандемією, ймовірно, спричинить довгострокові наслідки в плані робочих місць, підприємств і професійних навичок. Крім того, прогнозований спад економіки може призвести до того, що роботодавцям і працівникам буде набагато важче орієнтуватися на ринку праці, особливо в тих країнах, де цей ринок багато в чому носить неформальних характер [5, с.147].

Проте ситуація, яка склалася, довела важливість запровадження та активного розвитку всіх аспектів цифрової економіки. Експерти стверджують, що країни, які ще до початку пандемії були орієнтовані на цифрові технології й мали чітку стратегію переходу на них, змогли швидше та ефективніше пристосуватися й вирішувати всі проблеми, що спричинив спалах COVID-19.

Окрім цього, через вимушену необхідність постійно залишатися вдома було розкрито потенціал віддаленої роботи та привернута увага до таких важливих питань як розробка форм і способів організації дистанційної роботи та контролю за її виконанням, а також потреба у вдосконаленні правової бази регулювання таких трудових відносин.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Цифрова трансформація економіки впливає на комп'ютеризацію та автоматизацію виробництв, сферу надання послуг та приватний бізнес. Природа ринку праці починає кардинально змінюватися: він стає віртуальним. В подальшому робітники і роботодавці зустрічатимуться здебільшого на певних інтернет-платформах, де розміщуватиметься замовлення, обиратиметься його виконавець та проводитиметься оплата за роботу.

Трансформації зазнає не тільки ринок праці в загальному, а й взагалі саме уявлення про зайнятість працівника. Вже зараз вона залежить від умінь індивіда пристосовуватися до змінних умов праці і в подальшому ця тенденція тільки посилюватиметься. Кожен робітник повинен буде постійно стежити за рівнем своєї затребуваності на ринку, постійно вдосконалювати свої професійні навички та вміння, здобуваючи компетенції не тільки в своїй спеціальності, а й в інших, особливо в тих, що пов'язані з ІТ-сферою.

Література.

1. Водянка Л.Д., Крисанов Д.Ф. Стратегії нарощування інноваційного потенціалу підприємствами харчової промисловості. *Економіка і прогнозування*. 2015. № 1. С. 89-104.
2. Водянка Л.Д., Скуляк В. М., Сторцун К. М., Чуса Г. І. Трансформація трудового законодавства України в умовах коронакризи. *Економіка та держава*. 2021. № 6. С. 78–81.
3. Лавриненко Л. М. Тенденції трансформації сучасного ринку праці. *Збірник наукових праць ЛОГОС*. 2021. С. 41-42. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-05.02.2021.v1.11>
4. Пишуліна О.М. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти: доповідь. Центр Разумкова. Київ. Жовтень 2020. 274 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf
5. Соболев В.М., Мусіюк І.О. Тенденції зайнятості в умовах цифрової економіки. *Бізнес Інформ*. 2020. №10. С. 143-148. URL: <https://doi.org/10/32983/2222-4459-2020-10-143-148>
6. Гаврина Е.Г. Влияние цифровой экономики на развитие современного рынка труда. *Научные исследования экономического факультета. Электронный журнал*. 2017; 9(4): 28-40. URL: <https://doi.org/10.38050/2078-3809-2017-9-4-28-40>
7. Дудин М.Н., Шкодинський С.В., Продченко И.А. Цифровизация экономики и глобальные тренды на рынке труда как факторы экономического суверенитета страны. *Економіка труда*. 2021. Том 8. №7. С. 663-682. URL: 10.18334/et.8.7.112347

References.

1. Vodianka, L.D. and Krysanov, D.F. (2015), “Strategies for building innovation potential of food industry enterprises”, *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 1, pp. 89-104.
2. Vodianka, L.D., Skuliak, V. M., Stortsun, K. M. and Chusa, H. I. (2021), “Transformation of labor legislation of Ukraine in the conditions of corona crisis”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 78–81.
3. Lavrynenko, L. M. (2021), “Tendencies of transformation of current market practice”, *Zbirnyk naukovykh prats' LOGOS*, pp. 41-42. <https://doi.org/10.36074/logos-05.02.2021.v1.11>
4. Pyschulina, O.M. (2020), “Economy: Trends, Risks and Social Determinants: Report”, Razumkov Centre, available at: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf (Accessed 10 Jan 2022).
5. Sobolov, V.M. and Musiyuk, I.O. (2020), “Employment trends in the minds of the digital economy” *Biznes Inform*, vol. 10, pp. 143-148. <https://doi.org/10/32983/2222-4459-2020-10-143-148>
6. Gavrina, E. G. (2017), “Impact of the Digital Economy on the Development of Modern Labor Market”, *Nauchnye issledovaniya jekonomicheskogo fakul'teta*, vol. 9(4), pp. 28-40. <https://doi.org/10.38050/2078-3809-2017-9-4-28-40>
7. Dudin, M.N., Shkodinsky, S.V. and Prodchenko, I.A. (2021), “Digitalization of the economy and global trends in the labor market as factors of the country's economic sovereignty”, *Ekonomika truda*, vol. 8, no 7, pp. 663-682. 10.18334/et.8.7.112347

Стаття надійшла до редакції 11.01.2022 р.